

BOLESŁAW GINTER, ZENON WOŹNIAK

SCHYŁKOWOPALEOLITYCZNY HARPUN Z ŁUKOMIA-KOLONII,
POW. SIERPC

Wiosną 1965 roku, przy kopaniu torfu na łąkach nad Wikrą, we wsi Łukomie — Kolonia, pow. Sierpc, znaleziono fragment jednorzędowego harpuna rogowego. Uczniowie szkoły w Łukomiu przekazali go nauczycielowi, mgr Ireneuszowi Jabłońskiemu, który dostarczył harpun do Zakładu Archeologii Małopolski IHKM PAN w Krakowie. Znalezisko to jest bardzo interesujące, gdyż tego typu zabytki nie należą do częstych na terenie Polski. Trzeba dodać, iż nasz okaz wyróżnia się ponadto spośród innych tego typu wyrobów wyjątkowo bogatym zdobieniem.

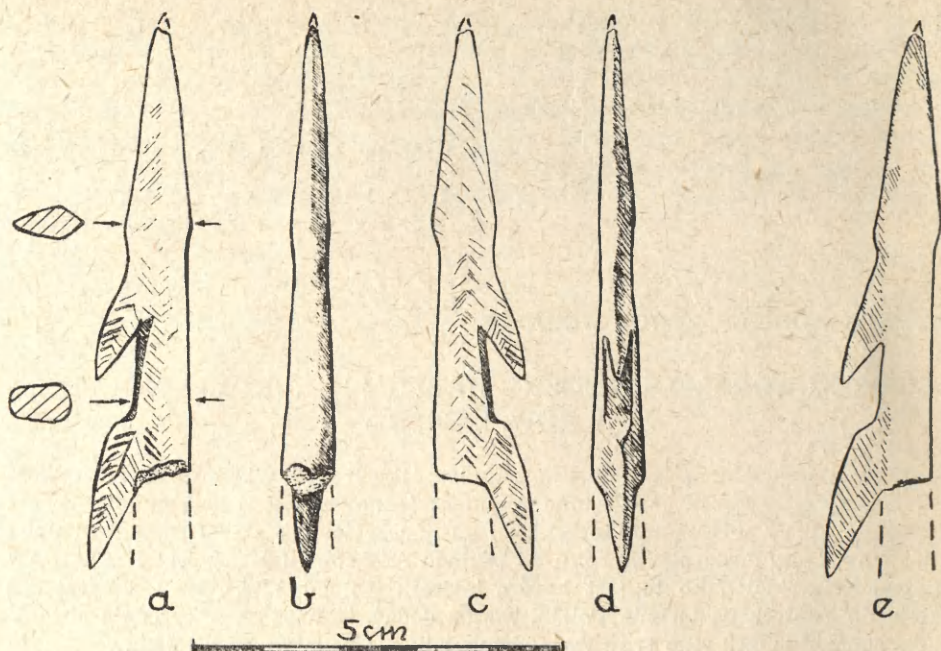
Z harpuna zachowała się część wierzchołkowa i fragment trzona, przylegający do wierzchołka, wraz z dwoma zadziorami. Wierzchołek smukły, płaski, z małym ubytkiem na końcu, rozszerza się w kierunku trzona. W przekroju poprzecznym tworzy rodzaj niskiego rombu, wydłużonego w stronę krawędzi przechodzącej następnie w zadziory. Przejście części wierzchołkowej w trzon jest wyraźne i zaakcentowane zwężeniem, od którego bierze początek pierwszy zadziór. Zwężenie to widoczne jest także, choć w nieco mniejszym stopniu, na styku wierzchołka i krawędzi grzbietowej trzona, który jest niezbyt gruby, tworzy w przekroju poprzecznym rodzaj prostokąta z zaokrąglonymi, zwłaszcza od strony grzbietowej, wierzchołkami. Zarówno na wierzchołku harpuna, jak też i w górnej partii jego trzona, zauważyć można bardzo słabo zarysowane żeberko. Występuje ono po obu stronach harpuna i kończy się nieco poniżej pierwszego zadzióra. Obydwa zachowane zadziory są niezbyt szerokie i dość smukłe, ostro zakończone. Górna krawędź pierwszego zadzióra wyrasta wprost z trzona, początek górnej krawędzi następnego zadzióra zaznaczony jest wyraźnym, krótkim „siodełkiem”.

Obydwie strony trzona harpuna zdobione są krótkimi, płytkimi, słabo widocznymi nacięciami, które tworzą ornament jodełkowy. Osie „jodełek”, o przeciwnym kierunku biegu na obu stronach, pokrywają się z osią podłużną narzędzia. Podobnym, lecz bardziej wyraźnym ornamentem jodełkowym pokryte są w całości obie strony zadziorów. I tutaj osie „jodełek” są zgodne z osiami zadziorów. Na obydwu stronach części wierzchołkowej słabo rysuje się kilkanaście nieregularnych, ukośnych nacięć (ryc. 1a—d).

Zadziory oraz krawędzie i zakończenie wierzchołka są wyświecone. Cała zachowana część harpuna spatynowana jest torfową patyną na szaroczarniawy kolor. Podobnie spatynowana jest powierzchnia złamania trzona, co świadczy o tym, że harpun został złamany przed złożeniem go w torfie.

Nie można, niestety, bez specjalistycznych analiz, które dotąd nie zostały wy-

Ryc. 1. Łukomie-Kolonia, pow. Sierpc. Harpun rogowy (e — rysunek harpuna z zaznaczeniem miejsc wyświeconych)

konane, określić dokładnie surowca, z jakiego wykonany został harpun. Najprawdopodobniej był to róg, nie wiadomo jednak czy róg renifera, czy też jelenia lub losia.

Ze względu na przypadkowość znalezienia i bliżej nie znane warunki zalegania harpuna nie można dokładnie określić jego chronologii. Musimy przy próbie takiego określenia posłużyć się czasem zawodnymi danymi typologicznymi. Harpun nasz stanowi zapewne jedną z odmian tzw. typu hawelańskiego. Według podziału harpunów Clarka¹ najbardziej prawdopodobne jest zaliczenie go do typu 12 A, co nie jest określeniem zbyt wyczerpującym, gdyż typ ten posiada zapewne szereg odmian, charakteryzując się dość dużą różnorodnością form. Tego typu harpuna zajmują szeroki obszar. Na terenie Polski występują głównie na Mazurach i północnym Mazowszu. Terytorialnie najbliższy harpunowi z Łukomia-Kolonii jest okaz z Rękawczyna, pow. Sierpc².

Nie znamy harpuna, który by w pełni stanowił analogię do okazu z Łukomia-Kolonii. Dość bliskimi analogiami wydają się być: harpun z Kożuchów, pow. Pisz³, wykonany z rogu renifera, harpun z Orzysza, pow. Pisz⁴, także zapewne z rogu re-

¹ J. G. D. Clark, *The Mesolithic Settlement of Northern Europe*, Cambridge 1938, s. 116, ryc. 41.

² J. Antoniewicz, *Epipaleolityczny harpun znaleziony w Rękawczynie, pow. Sierpc, na półn. Mazowszu*, „Sprawozdania PMA”, t. 5: 1953 z. 1—2, s. 33, ryc. 2.

³ H. Gross, *Renntierjäger-Kulturen Ostpreussens*, „Praehistorische Zeitschrift”, t. 30—31: 1939—1940 z. 1—2, s. 46, 51, ryc. 4c.

⁴ Gross, *op. cit.*, s. 46, 51, ryc. 4b.

nifera, oraz okaz z Baranowca, pow. Kartuszy⁵. Od okazów z Rękawczyna i Baranowca różni się nasz harpun smuklejszym wierzchołkiem, ponadto harpun z Baranowca posiada większe odstępki między zadziorami. Harpun z Kożuchów jest niezdobiony, zdobione są natomiast harpuny z Orzysza i Rękawczyna. Ornament na tych okazach jest jednak znacznie uboższy niż ornament harpuna z Łukomia-Kolonii. Pod względem zdobienia okaz nasz zbliża się do harpuna ze Złotowa, pow. Złotów⁶, o bogatym ornamencie liniowo-kreskowym na trzonie i jedynym zachowanym zadziore. Daleką analogią do naszego okazu może być harpun z Wojnowa, pow. Mragowo⁷, wykonany z rogu renifera. Harpun ten należy także zaliczyć do typu 12 A wg Clarka. Trzeba dodać, że jedną z najbardziej charakterystycznych cech różniących harpun z Łukomia-Kolonii od innych znanych nam okazów jest wyraźne podkreślenie przewężeniem przejście z trzona do szerokiej i dość płaskiej części wierzchołkowej.

Większość z wymienionych wyżej okazów, stanowiących analogie do naszego harpuna, nie posiada dokładniejszego datowania. Pewne światło na ich datowanie rzucić może fakt wykonania sporej ich części z rogów renifera. Harpun z Wojnowa datowany jest dobrze na młodszy Dryas⁸. Wydaje się, że w przybliżeniu na ten okres można by datować też okaz z Łukomia. Warto podkreślić, że dwurzędowa odmiana harpunów typu hawelańskiego znana jest ze stanowiska przemysłu ahrensberskiego w Stelmoor⁹, co zgodne byłoby z powyższym datowaniem.

Trudna do określenia jest jego przynależność kulturowa. Harpuny typu hawelańskiego stanowią najpewniej element międzyprzemysłowy. Podkreśla to m. in. R. Schild¹⁰. Na ogół przyjmuje się, że odkryte na terenie Polski harpuny podobne do okazu z Łukomia-Kolonii należy przypisać cyklowi mazowszańskiemu. Z uwagi na ewentualny młodszodryasowy wiek naszego harpuna należałoby go zapewne związać z którymś z młodszych przemysłów tego cyklu.

BOLESŁAW GINTER, ZENON WOŹNIAK

AN END-PALAEOLITHIC HARPOON-HEAD FROM ŁUKOMIE-KOLONIA, DISTRICT OF SIERPC

A richly decorated harpoon-head of antler, barbed on one edge, was found in the spring of 1967 during digging for peat at Łukomie-Kolonia, Sierpc distr. The exact conditions of its discovery are not known. The harpoon-head may be assigned to type 12 after Clark. Similar specimens which were discovered in the area of Masuria and in the northern part of Masovia are regarded as end-palaeolithic artifacts and usually dated to the Younger Dryas.

The harpoon-head from Łukomie-Kolonia seems to be a variety of the Havel type which in Poland is associated with the Masovian cycle.

⁵ W. La Baume, *Vorgeschichte von Westpreussens*, Gdańsk 1920.

⁶ Antoniewicz, *Epipaleolityczny harpun...*, s. 32, ryc. 1.

⁷ Gross, *Renntierjäger-Kulturen...*, s. 44, 51, ryc. 4e.

⁸ Por. Antoniewicz, *Epipaleolityczny harpun...*, s. 36.

⁹ Por. R. Schild, *Paleolit końcowy i schyłkowy*, [w:] *Materiały do prehistorii ziem polskich*, cz. I, *Paleolit i mezolit*, Warszawa 1964, s. 175.

¹⁰ Schild, *op. cit.*, s. 175.

